

A JÁNOS-LOVAGREND SZEREPE A MAGYAR HAD-TÖRTÉNELEMBEN AZ ÁRPÁDOK KORÁBAN.

A hazánkban letelepedett lovagrendek közül, szemben a XIV. század első felében eltörölt s nagyrészt francziának maradt templomosokkal és történelmünkben mindenkor ellenszenves szerepet vitt német lovagrenddel, egyedül a *Jeruzsálemi Szent János-lovagrend* birt mélyebb gyökeret verni.

Ez a lovagrend nem csupán a betegápolás terén szerzett jelentékeny érdemeket s fejtett ki e mellett számbavehető hiteles helyi munkásságot, hanem főleg a harctéren tünt ki, letelepedése óta az egész középkoron át a magyar királyoknak a leg-hűségesebb fegyvertársaivá szegődvén.

Mióta e lovagrend hazai történetét kutatom, már több ízben volt alkalmam a lovagrendnek hazánk története egyes korszakai-ban való szerepét vázolni,¹ ezúttal csupán rövid összefoglaló képet óhajtok nyújtani e folyóirat olvasóinak ama nagy szolgálatakról, a melyeket a lovagrend az Árpád-házi királyainknak és nemzetünknek a honvédelem terén tett, s a melyekkel maradandó emléket biztosított magának a hadtörténelemben.

I.

Közvetlenül a II. kereszties had átvonulása után (1147) telepítette le *II. Géza* király a Jeruzsálemi Szent János-lovagrendet

¹ A János-lovagrend a tatárjárás előtt hazánkban. *Katholikus Szemle*, 1904. 289—303., 376—391. IV. Béla király és a János-lovagrend Magyarországon. *Századok*, 1901. 520—541. Róbert Károly és a János-lovagrend. *Századok*, 1903. 515—530.

hazánkban, a lovagoknak szálló építésére *Esztergom* határában, a Kis-Duna mellett az *Abony* nevű földterületet adományozván.¹

Még alig kezdődött meg Esztergom mellett az első rendház építése, *Martyrius* (Mór) esztergomi érsek (1151—1158), a második rendház alapkövét tette le az ősi koronázó városban *Székesfehérvárott*.²

1166-ban Zala vármegyében, a mai *Tűskeszentpéter, Túrje* és *Zalaszentgrót* körül, ott, a hol a tatárjárás előtt a Túrjenemzetség birtokai terültek el, szerez a lovagrend egy újabb letelepülési helyet.³

Ettől kezdve gyorsan terjednek. 1186-ban már van rendházuk a régi Szlavoniában, a nónai egyházmegyében, *Boiscén*⁴ 1187-ben az esztergomi Szent-Istvánról címzett anyaconventhez már kiterjedt fiókegyházak tartoznak: *Budafelhéviz, Széplak, Vejte* (Baranyában), *Táth* (Esztergomban), *Szokoly* (Tolnában) és *Harcha*.⁵

1190 táján már átjutnak a Tiszántulra is, ekkor a váradi egyházmegyében, a Sebes-Körös jobbpartján, *Nagyvárad* közelében is van a lovagoknak rendházuk, azon a vidéken, a hol a Hunt-Pázmán-nemzetség birtokai terültek el, mely rendház Szent János tiszteletére emeltetett s várszerűen volt megerősítve.⁶

Midőn III. Béla király 1173 elején elfoglalta a magyar trónt, mind a főpapság, mind a főurak részéről egyaránt hideg fogadtatásban részesült, mert mindkét részről egyformán féltették hazánk intézményeit a görög befolyástól.

Uralkodásának első éveiben alig támaszkodhatott másokra, mint a hazai János-lovagokra, a kik irányában első neje *Anna* királyné is különös rokonérzéssel viseltetett.

Anna királyné elhunytával a király a János-lovagrend főnökét és a jeruzsálemi patriarchát küldte leánykérő követekül előbb

¹ *Karácsonyi János*: Magyarország Egyháztörténete. II. kiadás. 72 l. szerint 1155 körül.

² *Knauz Nándor*: Monum. Eccles. Strigon. I. 142.

³ Hazai Okmánytár, VII. 1—2.

⁴ *Farlati Dániel*: Illyricum Sacrum, IV. 216.

⁵ *Knauz*: i. m. I. 132.

⁶ *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története. II. 419.

Angliába, majd *Fülöp Ágost* francia királyhoz, a ki beleegyezett nővérének, *Margit* hercegnőnek Bélával kötendő házasságába. A francia hercegnő azután 1186 augusztus 25-én fényes kísérettel elindult hazánkba.¹

A lovagrend szolgálatait bőkezűen jutalmazta a király.

1193-ban a székesfehérvári lovagokat megerősíti összes birtokaikban.

E birtokokat legnagyobbbrészt anyja, *Eufrosina* (Fruzsina) özvegy királyné, II. Géza király hitvese, vagy mint Csurgót nővére Margit hercegnő, András somogyi ispán özvegye adományozták a lovagoknak.²

Az 1193. évi megerősítő levélben felsorolt birtokok közül: *Aracs*a (Tolnában), *Csurgó* (Somogyban), *Gyánt* (Tolnában) és *Újudvar* (Zalában) még a tatárjárás előtti korszakban önálló conventekké alakultak.

III. *Ince* pápának egy 1209-ben kelt rendeletéből következtethetőleg a lovagok ekkor már *Győrött* és az 1215-ben kelt megerősítő levele szerint *Kesztölczön*, Tolna vármegyében is megtelepedtek.³

Mire II. *Endre* király elfoglalta a magyar trónt, a János-lovagrend magyarországi nagyperjelsége (rendtartománya) már szervezve volt.

A rendtartomány élén ekkor már tartományi perjel állott.⁴ A XIII. század második évtizedében a lovagoknak hazánkban mintegy 10–14 rendházuk volt, úgy, hogy midőn az 1217. év nyarán a király végre rászánta magát a fogadalma szerinti szentföldi hadjáratra, a nagyszámú egyházi és világi főurak között ott találjuk a magyarországi János-lovagokat, a kik tekintélyes számú fegyverrel gyarapították az inkább csak zarándok-sereghez hasonló királyi hadat.

A szentföldi hadjárat alatt a királynak bő alkalma nyílt

¹ Dr. Wertner Mór: Az Árpádok családi története. 364.

² Knauz: i. m. I. 142–146. — Fejér: Codex Diplomaticus: III. 1. 56–57.

³ Fejér: III. 1., 84. — Knauz: i. m. I. 206.

⁴ 1217-ben Pontius de Cruce volt a tartományi mester. Prior Domus Hospitalis totius Hungariæ. Wenzel: Árpádkori új okmánytár. VI. 380–83.

a János-lovagok szolgálataival élni, mert a hazai főurak s főpapság bár szép számmal vettek részt a hadjáratban, a királyt nem nagyon támogatták, csak kevesüket lelkesítvén a keresztes hadjárat eszméje.

Ellenben a hazai János-lovagok, a kiknek először nyilott alkalmuk, hogy kardjukat is a magyar király szolgálatára bocsássák, egyuttal régi vágyukat látták beteljesedni, midőn tanúbizonyságot tehetek fogadalmukról a távol keleten küzdő lovag-társaik szemeláttára.

Midőn *II. Endre* király 1217. évi augusztus hó 23-án *Spulatoba* érkezett, nem a szárazföldi, hanem a sokkal költségesebb tengeri utat választotta a Szentföldre. Csakhogy seregének átszállításáról nem gondoskodott idejében.

Hajók nem állván rendelkezésére, *Pontiust*, a János-lovagrend magyarországi tartományi mesterét és *Sánilor* erdélyi nagyprépostot, udvari orvost küldte *Velenzében* gályáért,¹ a kik ugyan teljes sikerrel jártak el megbízatásukban, de bár még *Anconából* és *Zarából* is kaptak hajókat, még sem voltak képesek annyit szerezni, a mennyi a sereg befogadására alkalmas lett volna, így a keresztes had egy része visszamaradt.

A Szentföldre induló hadsereget a tenger melléki János-lovagok, a templomosok és egyes horvát urak két spalatói hajón egész *Durazzo*ig kísérték.²

Október végén *II. Endre* király *Acconban* végre partra szállott, hol keresztes hadát már a szentföldi János-lovagok fogadták. A lovagok előzékenysége mély hatást tett a királyra, a ki nem is késett azt bőkezű adományokkal viszonzni.

Ettől kezdve a *Montaiyou Guerin* (Guarinus de Monteacuto) közvetlen parancsnoksága alatt álló szentföldi János-lovagok *II. Endre* királynak az egész hadjárat alatt hű kísérői voltak.³

Mekkora szolgálatokat tett a lovagrend ekkor *II. Endre* királynak, az eléggé kiviláglik ama bőkezű adománylevelekből,

¹ *Pauler Gyula*: A Magyar Nemzet Története, 2. kiadás. II. 60—63. — *Wenzel*: VI. 380—383.

² *Kukuljevič Iván*: Priorat vranski. Rad. LXXXI. 19.

³ *Falkenstein Karl*: Geschichte des Johanniter-Ordens.

melyeknek minden egyes sora a lovagrend bátorságáról és vitézségéről tesz tanúságot.

A szentföldi hadjárat alatt azonban hazulról mindegyre rosszabb hírek érkezvén, a király elhatározta visszatérését és a lovagokat szólította fel, hogy hadait hazakisérjék, mely utóbbi szolgálataikért a lovagrendnek még évenként 1000 márkát ígért.

A szentföldi hadjárat alatt tett bőkezű adományoknak a lovagok nem sok hasznát látták, mert a belzavarok és a királyi kincstár helyzete miatt a király még a szentföldi János-lovagoknak megígért 1000 márkát sem folyósíthatta, hasztalan sürgették a lovagok a királyt, még a pápa közbenjárása sem használt, így azután a szentföldi adományok folyósítása *IV. Béla* királyra hárult volna, a ki azonban nemcsak, hogy ezeket nem teljesítette, hanem *Imre* és *II. Endre* által a lovagoknak eladományozott várbirtokok visszavétele által a lovagokat még érzékenyen meg is károsította.

Ezt az ügyet a pápa és *Rembald*, akkori tartományi mester tapintatos közbenjárására, csak 1238-ban sikerült a lovagok megelégedésére rendezni.¹

II.

IV. Béla királynak elég oka volt, hogy a lovagok ragaszkodását és hűségét a maga számára megszerezni igyekezék. A királynak a *II. Endre* uralkodása alatt hovatovább elhatalmasodó főurak elleni erélyes föllépése tudvalevőleg élénk visszahatást keltett.

Az elégtelennek a harcias *Frigyes* osztrák herceghez fordultak, a ki az alkalommal élve, a határszéli vármegyéket kezdte pusztítani, de *IV. Béla* erélyes föllépése következtében a békét pénzért volt kénytelen megvásárolni.

De keleten és a Balkán-félszigeten is mindegyre kedvezőtlenebbé vált a helyzet.

A konstantinápolyi császárság és egy újabb keresztes hadjárat amúgy is lekötötték *IV. Béla* király figyelmét, mindezek-

¹ Rembald (Rambald, Rombald) de Voczon, 1232—54. években állott a magyar rendtartomány élén. *Fejér*: IV. 1. 104.

hez járult még az a körülmény is, hogy *IX. Gergely* pápa felháborodva *II. Asén János* bolgár czár ellen, a ki az utóbbi időben *Vatalzesz Dukasz János* nicæai görög császár szövetségében ismét a konstantinápolyi latin császár ellen harczolt, 1238 elején *IV. Béla* királyhoz fordult a bolgárok megfenyítése végett.

IV. Béla ugyan nem szivesen fogott fegyvert *II. Asén* ellen, mégis megtette az előkészületeket a hadjárathoz. *II. Asén* ennek hírére ismét a konstantinápolyi császárhoz pártolt, így azután a tervezett hadjárat abba maradt.

IV. Béla király hadikészülődései közepette számított a lovagok bajnoki kardjára, mely mindig készen állott a magyar király védelmére, főleg azért is, mert a király időközben a lovagok sérelmeit 1238. évi január hó 29-én orvosolta.¹

A király ekkor a kiváltságlevelében nemcsak az időközben elvett várbirtokokat adta vissza a lovagoknak és erősítette meg őket azoknak birtokában, hanem jelentékeny újabb adományokkal is gyarapította a lovagrend vagyonát.

A magyarországi János-lovagok, a kik hálával fogadták a király adományát, kétségkívül már ekkor felajánlották bajnoki kardjukat a királynak az ország védelmére.

Maga *IV. Béla* király is a János-lovagok haderejének gyarapítását czélozza, midőn ezzel az 1238. évi adománylevellel többek között a fegyverforgató királyi várszolgák által lakott *Végsfalut* adományozta a lovagoknak.

Sőt a király ekkor még a templomos vitézeket is meg akarta nyerni, a miért 1239-ben egy ügyükben felette kedvezett nekik; főleg a templariusok akkori magyarországi tartományi mesterének megnyerése volt jelentőségteljes az ország védelme szempontjából, mert nemcsak támogatásukat biztosította, hanem a tartományi mester maga is kiváló hadvezér hírében állott.²

A két lovagrend hadereje alkalmasint elégségesnek bizonyult volna arra, hogy a várszerkezet bomlásával megcsappanó haderőt helyel-közzel pótolja, de már nem volt elég erős arra,

¹ *Fejér*: VI. 1. 104—111.

² *Pesty Frigyes*: A Templariusok Magyarországon. *Akadémiai Értesítő*. 1861. II. 64—65.

hogy az alig egynéhány év múlva fergetegként előtörő tatárokkal elég sikeresen megküzdjön.

1240. év őszén a tatárok közeledtének híre verte fel Európát.

Karácsonyra már hazánkba is eljutott *Kiev* pusztulásának híre, ettől kezdve mindegyre jobban közeledett a Kárpátok bérceihez a tatár fürgeteg, mely három század munkáját semmisítette meg.

1241. év tavaszán *Batu* khán tatár hadai Oroszország és *Kádán* hadai Moldva felől betörték hazánkba és feltartóztatlanul nyomultak az ország szíve felé.

A hosszú béke alatt a hadviseléstől elszokott magyarok a tatár fergeteggel szemben tehetetlenül állottak s a növekvő veszélyt a visszavonás és a király iránti bizalmatlanság még inkább növelte.

A János-lovagok azonban ezúttal is megmutatták a király és a lovagrend fogadalmi iránt való hűségüket.

Mihelyt a király a vármegyéket és a nemességet fegyverre szólította az egyes rendházak összes fegyverviselői szintén harczra készültek, de az egész országot előzőnlő tatár csapatok miatt, egyesek már nem jutottak el a királyi táborba, ezek közé tartoztak a Váradhoz közel fekvő szentjánosi rendház lakói is, a kik valószínűleg *Benedek* váradi püspök zászlóaljához csatlakoztak, de ez egy tatár csapat által visszaszorítottván, előbb *Nagy-Váradra*, majd onnan az ország déli részei felé menekültek.¹ Az április hó 11-én vívott sajómenti csatában a magyar hadak teljesen megsemmisültek, a többi között a *Rembald* templomos tartományi mester² vezérlete alatt álló dandár, melyhez a Jánoslovagok egy része is csatlakozott, a csatában lelte halálát; csak a király testőrségéhez beosztott lovagok fedezték a király menekülését, a környezetében levő urakkal.

Valószínűleg részt vett az ütközetben a Jánoslovagok tartományi főnöke, *Rembald* mester is, a ki ez esetben azok közé

¹ *Bunyítay*: A váradi püspökség tört. I. 101.

² A templariusok magyarországi főnökének ezen időtájt szintén *Rembald* volt a neve, 1239-ben *Rembald de Carumb* (*Fejér*: IV. 1. 146—147.) 1240-ben *Rembaldus de Karump* (*Wenzel*: XI. 318.) alakban szerepel az oklevelekben.

tartozott, a kik a királyt menekülő útjában kísérték, mert túlélte a tatárjárást, később még magasabb tisztségekre emelkedett, így 1247-ben az összes tengereninneni Jánoslovagok főnökeként szerepel.¹

Az 1242. év január havában a tatárok átkelvén a befagyott Dunán, *Esztergomot* fogták ostrom alá. A várost csakhamar lángba borították, de a várat nem tudták bevenni. Ekkor pusztult el a János-lovagrend háza is, mely a városon kívül állott.

Ellenben *Székesfehérvár* részint a hóolvadás, részint a város lakosainak vitéz ellentállása következtében megmenekült az elpusztulástól.

Így a János-lovagok második ősi conventje: a székesfehérvári túlélte a tatárpusztítást. Ez a rendház lehetett az egyedüli, a hol a *IV. Béla* király kíséretében hazánkba jött lovagok otthonra találtak s a hol megpihenhettek.

Mialatt az övéitől elhagyott és szomszédaitól elárult király Dalmáciában tartózkodott *Gönczölnek* (Guncellus), a magyar származású spalatói érseknek² tanácsára, a ki egykor maga is a János-lovagrend tagja volt, megkezdte a János-lovagokkal a tárgyalásokat, hogy az ország helyreállításának munkájában társai legyenek.

A mint a király 1242. év nyarán kémei által a tatárok kitarodásáról értesült, szeptember havában, a János-lovagok, a brebiri nemesek és a Frangepánok elei: a vegliai grófok kíséretében visszatért az országba.

Gönczöl, kinek nagy része volt abban, hogy a János-lovagok hazánk második honalapítási munkájában részt vettek, ezt már nem érte meg, mert 1242. évi május hó 31-én meghalt.

¹ *Fejér*: IV. 1. 447—454.

² *Gönczöl* valószínűleg a győrvármegyei Szentmárton melletti *Itavard* helységből származik, atyja Kornél volt, a ki a Kán nemzetségből származott Gyula nádor, majd tótországi bánnal állott rokonságban. *Gönczöl* ifjú korában egyházi pályára lépett, majd a János-lovagrend tagja lett s 1220-ig az esztergomi ház rectora, alighanem a rendházhoz tartozó kórház igazgatója volt. Ebben az évben választották a spalatóiak érsekké. *Pauler*: i. m. II. 90. — *Némethy Lajos*: Emléklapok Esztergom multjából. 1900. évf. 7—12. lap.

A király a tatárpusztítástól némileg megkímélt dunántúli részek felé vette az útját, hol azonnal sereget gyűjtött a megelőző évben szorongatott helyzetével oly rúttul visszaélt *Frigyes* osztrák herczeg ellen. A János-lovagok csakhamar *Frigyes* ellen vonultak, a ki több kudarcz után a Lajtához vonta seregét és az előző évben kicsikart három határszéli vármegyét és *Sopron* városát is visszadta.¹ Visszakerült *Győr* városa is, melyet egy magyar csapat a János-lovagok vezérlete alatt felgyújtott, úgy hogy a herczeg emberei mind egy szálíg benne veszték. *Sopron* városa, most hogy visszakerült a magyar koronához, tekintettel arra, hogy a város egyik tornyának őrizetét, még a tatárjárás előtt a lovagokra bizta, ezekkel megújították a szerződést, melyet *IV. Béla* király 1250. évi július hó 25-én megerősített.²

Az ország helyreállításának nagy munkája közepette 1246-ban egy újabb tatárbetörés ejtette rémületbe az országot.

Hasztalan fordult a király a keresztény Európának fejedelmeihez és nemzeteihez, egyik sem sietett Magyarország oltalmára.

E válságos helyzetben ismét csak a János-lovagok ajánlották fel kardjukat a szorongatott királynak, a ki *Bertrand de Comps* nagymester személyes vezetése alatt álló lovagoknak és a Frangepánok őseinek segítségével verte vissza a tatárokat.

Mindazokat a nagy szolgálatokat, a melyeket a lovagrend ekkor a királynak és a nemzetnek tett, mindig elismerte maga a király is és részletesen elősorolja 1248-ban a nagymesterhez intézett oklevelében s megismétli az 1254-ben a pápához intézett levelében, a kit az ország állapotáról tudósítván a lovagok önfeláldozó segítségével szemben panaszosan emeli ki a szomszédos népeknek és fejedelmeknek az újabb tatárbetörés alkalmával vele szemben tanusított közönyét.³

¹ *Knauz*: a Magyar Sionban I. 326., III. 642. *Katona*: Historia Critica V. 1075.

² *Fejér*: IV. 2. 62.

³ *Karl Falkenstein*: i. m. 105. René-Aubert de Vertot: Histoire des Chevaliers Hospitaliers de S. Jean de Jerusalem I. 372—73. — *Dubsky Nándor Lipót*: Fundata Species Facti. Brünn 1705. — *Fejér*: IV. 2. 218. — *Theiner Ágoston*: Vetera Monumenta Hungar. I. 231.

Másfelől *IV. Béla* király veje *Rasztiszláv*, a ki Halics birtokára sóvárgott, észak felé vette igénybe a lovagok kardját. 1245-ben megostromolta ugyan *Jaroslavot*, de azután *Daniló* halicsi fejedelem és ennek testvére *Vaszilkó* seregei elől ismét Magyarországra kényszerült visszavonulni. Valószínűleg ezen eredménytelen hadi vállalatok következtében egyezett bele *IV. Ince* pápa *Daniló* és *Vaszilkó* kérelmére 1247-ben abba, hogy a János-lovagrend Galiciában és Lodomeriában csupán a királyok engedélyével birhasson jászágokat. *Danilónak* és *Vaszilkónak* elég okuk volt a *IV. Béla* király házához ragaszkodó lovagrendet országaiktól távol tartani.

A pápa mindemellett arra törekedett, hogy a lovagrend buzgalmát a tatárok elleni küzdelemre ébren tartsa.

Ezért 1247-ben (jún. 24-én) különös figyelmébe ajánlotta a lovagoknak Magyarország védelmét s a védelmezőknek mindazon búcsúkat engedélyezte, melyeket a Szentföldön harcolóknak ígért az egyház.²

III.

IV. Béla király a tatárjárás alatt szerzett tapasztalatokon okulva, főleg a keleti országrészek megerősítésére fordította figyelmét, mert még mindig tartani kellett a mongolok visszatértétől, de másfelől jól tudta, hogy a *Duna* és az *Olt* közötti terület csak czélszerű új védelmi intézkedésekkel biztosítható. Mivel úgy tapasztalta, hogy a magyarok még nem szoktak hozzá a várvédelemhez, ismét a János-lovagokra esett a választása, a kik a várépítés, valamint a védelmi intézkedések terén akkoriban kiváló képességüknek adták tanujelét s őket szándékozott az ország legveszélyesebb részének védelmével megbízni.

E végből az országnagyok hozzájárulásával 1247-ben (jún. 2-án) kelt oklevelében az Erdéllyel határos szörényi bánságot és az Oltig terjedő földterületet, azonfelül Kúnországot egyes részek kivételével 25 évre hűbérül adta a János-lovagoknak.³

¹ *Wenzel*: Árpádok új okmt. VII. 234.

² *Fejér*: IV. 1. 465—467.

³ *Fejér*: IV. 1. 447.

Béla király ezúttal várépítési engedélyt is adott a lovagrendnek Kúnországban, sőt e tekintetben még segélyt is helyezett kilátásba. Viszont a lovagok elsősorban a hűbérül nyert tartományok benépesítésére kötelezték magukat.

Továbbá arra is kötelezettséget vállaltak, hogy bármely nemzetbeli pogányok és a bolgárok ellen is fegyvert fognak, de más eretnekek ellen csak akkor, ha azok az ország határát átlélik, mely utóbbi esetben 400 jól felfegyverzett lovaggal fog a rend hadba állani.¹

Keresztény fejedelem támadása esetén a lovagrend 50 felfegyverzett lovag kiállítására kötelezte magát, s a nyugati határszéleken épült királyi várakban vagy városokban egy-egy torony őrizetét vállalta magára: névszerint *Pozsonyban, Mosonban, Sopronban, Vasvárt és Németújvárt.*²

Azalatt, míg a lovagok ezekben a várakban őrködtek, a király gondoskodott ellátásukról.

Sopronban, miként már láttuk, az egyik torony őrizetét még a tatárjárást megelőzőleg bízták a lovagrendre, *Németújvár*, melyet a Héder nemzetség, a kapornoki monostor kegyuraságáért engedett át *III. Béla* királynak, egyike volt hazánk legjelentékenyebb előőrseinek a Styria felől jövő támadások ellenében.

Netáni tatár betörés esetén a lovagrend 60 lovagot, ezenkívül még az ország déli részein fekvő várakba hasonló számú őrséget állított volna ki.

Ha pedig a király Görögország, Bulgária vagy Kúnország ellen indítana háborút, akkor a lovagrend fegyvereseinek egyharmadát, más támadások esetén pedig egyötödét bocsátotta volna a király rendelkezésére.

Az ország helyreállításának nagy munkájában *IV. Béla* király figyelme nem került el az ország szívére, *Bulán* sem.

A tatárjárást utáni években maga is leginkább *Bulán*, majd a Nyúlszigeten tartózkodott.

A *Budafelhévízzel* épen szemben elnyúló Nyúlszigeten, a

¹ Más adatok szerint csak 100 lovag kiállítására kötelezte magát a rend. (*Pauler* i. m. II. 197. 521.)

² *Katonu*: i. m. VI. 100.

későbbi Szent Margitszigeten, már *IV. Béla* uralkodását megelőzőleg volt a premontrei rendnek monostora és az esztergomi érseknek egy kisebb vára, a hol az érseknek gyakrabban időztek.

Az 1250—54. években épült a szigeten a Domokos-apáczák nagyhirű kolostora is. Ide jött *Béla* király leánya, *Margit* hercegnő, a ki azelőtt a veszprémi kolostor lakója volt.

Valószínűleg a király felhívására 1249 után, alkalmasint az 1252—54. években, mely idő alatt *IV. Béla* folytonosan a szigeten tartózkodott, építették a szigeten a János-lovagok rendházukat, mely néhány év múlva erődítmény-jelleget nyert.

A királyi udvarnak itteni tartózkodása alatt a János-lovagok szolgáltatták a szükséges őrséget, de a lovagrend várában a fegyveres védelmen kívül az orvosok és a gyógyszerész is rendelkezésére állottak a királynak, ekként a János-lovagrendnek a szigeten való megtelepedésével a sziget lakosai is megtalálták mindazt, a mit az akkori viszonyok a közbiztonság és a közegészség terén nyujthattak. A lovagok vára, rendeltetésénél fogva, hogy mintegy a sziget biztonsága felett őrködjék, a déli csúcson épült.

Kétségtelen, hogy a lovagok 1259-ben a szigeten már megtelepedtek, ámbár itteni várukról csak 1278-ban történik említés.¹

IV.

Ama nagy várakozásnak, a melyet a lovagrend és *IV. Béla* között 1247-ben kötött szerződés mind *Rómában*, mind *Konstantinápolyban* keltett, a János-lovagok nem voltak képesek megfelelni.

Valószínűleg a lovagrend csekély száma és a Szentföldön a hitetlenek ellen folytatott harcok akadályozták meg a lovagrendet, hogy az Al-Duna vidékén lábát tartósan megvesse.

A János-lovagok tényleg birtokukba vették *Szörényt*, a mit *IV. Béla* királynak a pápához intézett levele is igazol,² azonban arról már nincsenek adatok, hogy a lovagok akár a bolgá-

¹ *Hazai oklevéltár* 36. — *Knausz*: i. m. II. 85. *Fejér*: V. 2., 436.

² *Fejér*: IV. 2., 221.

rok és a kunok ellen harczoltak volna, akár pedig a csehek ellen nyujtottak volna segítséget.

Míg *IV. Béla* király 1260 nyarán az *Ottokár* elleni hadjáratral volt elfoglalva, a bolgárok berontottak s elpusztították *Szörényt*, a melyet a János-lovagok alig néhány éve elhagytak.

E válságos helyzetben, a lovagoktól cserben hagyott királynak más alkalmas embert kellett keresnie, a kire a tartományok védelmét rábízhatta.

Kemény fia *Lőrincz*, azelőtt győri főispán és királyi lovászmester¹ vállalkozott a nehéz feladatra és még ebben az évben megtisztította *Szörényt* a bolgároktól.²

Ettől kezdve kinevezett bánok kormányozták *Szörényt*, míg Kemény fia *Lőrincz*et a király az országbírói méltósággal jutalmazta.

A mint a lovagok elhagyták *Szörényt*, felbomlott a király és a lovagrend között az eddigi jó viszony.

Ezen időtájt húnyt el *Rembald*, a János-lovagoknak magas kort megért magyarországi tartományi mestere is.

Rembald utóljára 1254-ben (okt. 2-án) kelt oklevélben szerepel.³

Őt már 1216-ban Magyarországon találjuk, a mikor, mint a magyarországi János-lovagok procuratora szerepel s alkalmasint részt vett *II. Endre* király keresztes hadjáratában, a miként *IV. Béla* királynak is hű kísézője volt a tatárjárás alatt, menekülő útjában, Magyarország helyreállításának nagy munkájában.

Közvetlen utódai közül *Jordanus* tartományi mester, a ki az 1256. évi esztergomi nemzeti zsinaton, a János-lovagrend képviselőjében jelen volt,⁴ valamint *Arnold* (1259) és *Ferrustan*,⁵ teljesen jelentéktelen emberek voltak, a kiknek egyike sem mu-

¹ *Történelmi Tár.* 1897. 475., 1898. 127., 1898. 642.

² *Fejér:* IV. 3. 199.

³ *Koller:* *Episcop. Quinqueecl.* II. 168.

⁴ *Schmidt:* *Episcop. Agriens.* I. 174.

⁵ *Tkalčić:* *Monum. Episc. Zagrab.* I. 123. — *Fejér:* IV. 3. 98. — *Gróf Károlyi Oktl.* I. 2—3.

tathatott fel a *Rembaldé*hoz hasonló fényes tehetséget és ügyességet, a mellyel ez a lovagrend magyarországi javait gyarapította. Pedig a magyarországi János-lovagoknak épen ezen időtájt volt legnagyobb szükségük erélyes főnökre.

IV. Béla király többféleképen éreztette neheztelését a lovagrenddel.

Nemcsak hogy a *II. Endre* király által a tengerentúli János-lovagok részére tett évi járadékok folyósítását szüntette be, de a lovagrend magyarországi birtokainak gyarapítását is megakadályozta az által, hogy a magánosok által tett adományokat eltiltotta, vagy azoktól a királyi jóváhagyást megvonta. Sőt a lovagok őrizetére bízott vártornyokat is visszavette. Így a nyugoti végeken levő *Németújvár* őrizetét legkedveltebb hívére a Pok-nemzetségből származó *Móricz* tárnokmesterre s ennek rokonaira bizta, a kik éveken keresztül híven megvédelmezték a németek támadásai ellenében s azt még jobban megerősítették.¹

Az *Ottokár* elleni szerencsétlen hadjárat után *IV. Béla* és fia *István* között kitört elkeseredett harcban a János-lovagok nem vettek részt, legalább nincsenek adatok arra vonatkozólag, hogy akár az egyik, akár a másik fél táborához csatlakoztak volna.

Amúgy is elég gondot adott nekik birtokügyeik rendezése, melyek terén 1260 óta a kétségtelen hanyatlás jelei észlelhetők. Noha *IV. Béla* király utóda *V. István* mindenkor nagy jóakarattal viseltetett a lovagrend irányában, a régi jólétet nem sikerült visszaszerezni.

Már a *IV. Béla* és fia *István* között kitört belháborúk alatt is sokat szenvedtek a lovagok birtokai, *IV. László* zavarral teljes uralkodása alatt még gyakoribb támadásoknak volt a lovagrend kitéve az elhatalmasodott főurak részéről, a kik az országos zavart a saját birtokaik gyarapítására igyekeztek felhasználni.

A pápa az ország zúgolódására *Fülöp* fermói püspököt

¹ *Karácsonyi János*: Magyar nemzetségek. II. 437—438. — *Hazai Okmánytár* VII. 84.

küldte hazánkba, hogy a királyt a törvények és az egyház jogainak tiszteletbentartására bírja, egyúttal pedig felhívta a lovagrendet a pápai követ támogatására.¹

A hazai János-lovagok a legnagyobb buzgalommal fáradoztak abban, hogy a sokat szenvedett országban a belbéke helyreálljon.

Még az 1278. év őszén sikerült a drávántúli János-lovagoknak, a jámbor *Timót* zágrábi püspökkel, *Mátyus* nádorral, a topuszkói apáttal és a templomosokkal karöltve, kibékíteni a Guthkeled-nemzetségből származó Joakim bán testvéröcseit: *Miklóst*, *Istvánt* és *Pált*, bátyjuknak ellenfeleivel, a *Vodicsaiakkal*, a kik azt még a múlt évben (1277 ápr.) a csatatéren viadalban megölték.²

A pápai követnek sikerült legalább annyit elérnie, hogy a királynál kegyelt kúnoknak a keresztény hitre való térítéséhez komolyan hozzáfogtak, a miben a pápai felhívásra a lovagrend egész buzgalommal támogatta az esztergomi érseket.

1285-ben a beözönlő és egész Pestig száguldozó tatár had ellen ismét a János-lovagok kardját kellett a királynak segítségül hívnia, mert a pártoskodó főurakra nem számíthatott.³

IV. *László* király halálával az Árpád-ház utolsó fisarja III. *Endre* 1290. évi július hó 28-án Székesfehérvárt fejére tette a szent koronát, de három trónkövetelő lépett fel ellene, a kiknek egyike az Anjou-házból való *Martel Károly* Dalmáciában mindegyre nagyobb tért foglalt.

A mint ennek párthívei a Brebiri grófok kitűzték a lázadás zászlóját, mind a templomosok, mind pedig a drávántúli országrészekben lakó János-lovagok a felkelőkhöz csatlakoztak.⁴

Ezúttal tehát a drávántúli országrészekben egy táborban találjuk a templomosokat és a János-lovagokat.

E két egyforma szabályok alatt álló, de egymással folytonos viszálykodásban élő lovagrendet ezidőtájt III. *Miklós* pápa

¹ *Theiner Agoston*: i. m. I. 333—336.

² *Pauler*: A Magyar Nemzet Története II. 354.

³ *Katona*: i. m. VI. 906. — *Theiner* i. m. I. 355.

⁴ *Kercselich*: De regno Dalm. et Croatiae 229.

(1277—1280) egyesíteni óhajtotta volna abban a reményben, hogy ezáltal a Szentföld visszafoglalása végett indítandó hadjárat kedvezőbb eredménnyel fog járni. Az egyesítés tervét első ízben alighanem IX. Lajos király vetette fel, mely szóba került az 1272. évi salzburgi és lyoni zsinatokon is.

Az egyesítési tervnek Magyarországon is megtaláljuk a nyomait.

III. Miklós pápa ugyanis 1279-ben meghagyta a spalatói érseknek, hogy ebben az ügyben tartson zsinatot és a tanácskozás eredményét mielőbb közölje vele.¹

III. Miklós utóda IV. Miklós (1288—1292.) nagyobb eréllyel karolta fel e tervet.

Elrendelte, hogy minden érseki tartományban zsinatot tartsanak a Szentföld visszafoglalása és a két lovagrend egyesítése ügyében.

A pápai rendelet Magyarországon is visszhangra talált.

Knauz Nándor szerint az 1291. évi esztergomi zsinatnak e terv alkotta volna fő tárgyát, annál is inkább, mert *Accon* védelmében (1291) az esztergomi János-lovagok is részt vettek, de hogy a zsinat mit határozott, arra nézve adatok nem állanak rendelkezésünkre.²

Egy időben úgy látszott, hogy e terv sikerülni fog, de a pápa időközben elhunyt utódai pedig megelégedtek azzal, hogy mind a két lovagrendet az Anjouk szolgálatába vonták.

A drávánineni országrészekben levő rendházak, a hol a magyar elem elég tekintélyes számot képviselt, egyelőre semleges magatartást tanúsítottak a trónkövetelőkkel szemben.

Erre enged legalább következtetni az a körülmény, hogy III. *Endre* király gyakran vette igénybe a János-lovagrend esztergomi és budafelhévi conventjeinek hiteles helyi munkásságát. Sőt *Döme* mester az esztergomi convent főnöke *Fennena* királynénak, III. *Endre* király hitvesének is teljes bizalmát bírta.³

¹ *Fejér*: V. 3. 42—43.

² *Patek Ferencz*: A magyarországi templarius rendtartomány felbomlása 7—8. *Knauz*: Monum. Eccl. Strigoniensis. II. 110.

³ *Fejér*: VI. 1. 92. VI. 1. 271.

és az esztergomi lovagok 1291-ben az esztergomi káptalan ellen az *Ebden* levő dunai halásztanya és a hozzátartozó hatekealja fűvellő elfoglalása miatt indított perben a király oltalmához folyamodtak.¹

III. Endre király halálával a dráváninneri országrészekben élő János-lovagok is felszabadulván a hűségeskü alól, mely őket a koronás királyhoz fűzte, teljes szívvel és lélekkel az Anjou-párthoz csatlakoztak, mely bennük önzetlen és vitéz fegyvertársakat nyert.

Dr. REISZIG EDE.

¹ *Knuuz Nándor*: a Magyar Sionban III. 652.